

DURKHEIM'DA SÜREKLİLİK VE KOPUŞ OLARAK FELSEFE VE SOSYOLOJİ İLİŞKİSİ

M. Ertan Kardeş* & Özden Turhan**

Özet: Bu yazı Émile Durkheim sosyolojisinin felsefi bağlamları ile olan ilişkisini araştırmayı hedeflemektedir. Yazı temelde Durkheim'ın makalelerinden derlenen *Sosyoloji ve Felsefe* kitabına yaslanmaktadır. Buradan hareketle önerilen, Durkheim düşüncesinin, normativite ve betimsellik arasındaki gerilim ve karşılıklı etkileşim üzerinden okunmasıdır. Böylelikle, Durkheim'da "toplumsalın felsefesi"nin mi yoksa "sosyoloji"nin mi söz konusu olduğu irdelenmektedir. Ana fikir olarak Durkheim sosyolojisinin felsefeden kopuşunun kısmi olduğu savunulmaktadır. Durkheim felsefeden ayrılmış bir sosyoloji tesis etmeye çalışırken aynı zamanda "genel sosyoloji" başlığı altında felsefenin temel sorunlarını, sosyolojik düşünce ile ilişkilendirir. Bu sebepten ötürü Durkheim'da sosyoloji ve felsefe arasında bir kopuş ilişkisi olduğu gibi bir süreklilik de bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji ve felsefe ilişkisi, normativite, betimsellik, ahlaksallık

Relationship between Philosophy and Sociology in Durkheim as Continuity and Rapture

Abstract: This article aims to analyze the relationship between Émile Durkheim's sociology and its philosophical contexts. Departing from Durkheim's book *Sociology and Philosophy*, a collection of Durkheim's essays, the article proposes a lecture on Durkheim's thought underlining the tension and the mutual interaction between normativity and descriptivity. This article also provides a deeper examination on whether the "social philosophy" [philosophie du social] or "sociology" is a matter of concern in Durkheim's thought. Hence, the article focuses mainly on the idea that the rupture between Durkheim's sociology from philosophy is partial. Durkheim, while trying to establish sociology as a discipline apart from philosophy, identifies the fundamental problems of philosophy with a sociological view under the title of "general sociology". Thus, continuity between sociology and philosophy can be mentioned in Durkheim's thought as well as a rupture.

Keywords: The rapport between sociology and philosophy, normativity, descriptivity, morality

* İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Felsefe Böl. Doktora Öğrencisi

** Bilgi Üniv. Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Öğrencisi

Bu yazıda amaçlanan, ismi sosyoloji ile özdeşleşmiş Emile Durkheim'in düşüncesinin felsefe bağlamlarının altını çizmektir. Durkheim'in felsefe geçmişini bilmesine karşın, bu geçmişin onun sosyolojik duruşu ile olan ilişkisi geriplanda kalmış görünmektedir. Bunda hiç şüphesiz, onun felsefe ile kesin kopuşu sağlama amacıyla bir bilim kurma isteği de etkili olmuştur. Ancak bu kopuşun proje olarak ortaya atılmış olması bile, felsefi düşünüm süreçlerinin bir sonucu olarak okunabilir. En azından bu kopuş projesinin gerekçeleri, Fransız sosyologun felsefe ile olan ilişkisinde bulunabilir. Bu sebepten ötürü mevcut yazı, Durkheim'da sosyoloji-felsefe ilişkisini onun projesinin iddiasından farklı olarak bir kopuş ilişkisi olarak değil, dinamik bir kopuş-süreklilik ilişkisi olarak okumayı deneyecektir. Dolayısıyla, mevcut yazının üzerine yaslandığı Durkheim metinleri onun ilk dönem çalışma ve makalelerini kapsamaktadır.

Durkheim'da, felsefe-sosyoloji ilişkisi ele alınırken, mesele odağı olarak normativite sorunu gösterilecektir. Zira Durkheim'da normativite sorunu tüm düşünce etkinliğini kapsayan ana düzlemdir. Durkheim'ın teorik çerçevesi içerisinde gerilimli alanları teşkil eden de yine normativiteye ilişkin tavrıdır. Bu sebepten ötürü felsefe ve sosyoloji ilişkisi ele alınırken mesele normativite düzleminden hareketle bu ilişki oluşturulacaktır.

Bu problematiği biraz daha açmak gerekirse şunlar söylenebilir. Durkheim'a göre sosyolojinin birinci hedefi, kendisindeki tüm normatif eğilimleri bertaraf etmektir. Zira sosyolojinin normativite karşısındaki tarafsızlığı onu hem felsefeden ayıracaktır – ki ona göre normatif tavır felsefeye özgüdür ve de onun bilimsel yanını oluşturacaktır. Bir ikinci husus da sosyolojinin toplumsal eylemi açıklarken felsefeye özgü olan spekülasyonu da kendi alanının dışına çıkarma zorunluluğudur. Dolayısıyla Durkheim, felsefeye özgü olarak değerlendirdiği normatif tavrı sosyolojik analizin dışına atma gayreti içerisinde. Onun kaygısı, kendilerine has toplumsal olguları olduğu gibi, açıklayabilmektir. Bir başka deyişle, Durkheim toplum incelemesinde gerçekçi bir tutum izlemeyi öngörmektedir. Onun *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*'nda (*Les Règles de la méthode sociologique*) öngördüğü bu proje, toplumsal olguları gerçekte olduğu şekilde betimlemeyi hedeflemektedir.

Peki, mademki Durkheim'ın amacı toplumsal olguları betimlemektir, felsefeye has olarak gördüğü ve teorik planda dışarıda bırakmaya çalıştığı normativite sorunu sosyolojik araştırma yöntemi ile çelişki mi arz etmektedir? Ya da Durkheim'da sosyolojisine has gerçekçi tavır ile felsefesindeki normativite birbirleri ile uyumlu mudur? Tam da Durkheim'da felsefe ve sosyoloji arasındaki bağlantı (*conjonction*) ilişkisinin altının çizilmesine izin verecek

olan, onun betimleme tavrı ile normativite arasındaki gerilim ya da ayrılamazlıktır.

Buradan hareketle Durkheim'da felsefe ve sosyoloji ilişkisine dair şu soruyu da ortaya atmak yerinde görünmektedir: Durkheim'da söz konusu olan "toplumsalın felsefesi" midir yoksa "sosyoloji" midir? Normativite problematiğinden hareketle bu soruyu arka planda tutmak gerekir. Durkheim, sosyoloji bahsini açarken genelde odağını bilim-olan ve bilim olmayan şeklindeki bir ayrıma dayandırmaktadır oysa mevcut metinde soru eksenini "felsefe" ve "bilim olarak sosyoloji" arasındaki ilişkiye dayandırmak önerilmektedir. Böylelikle Durkheim'ın sosyolojiyi müstakil bir bilim olarak tesis etme projesi ile yani hedefleri, mevcut düşünce ve araştırma yapısı arasında upuygunluk ilişkisi olup olmadığı konusunda da farkındalık kazanılmış olur. Bu farkındalık en azından Durkheim'da sosyolojinin, toplumsalın felsefesine tekabül edip etmediğini sorgulamamıza yol açacaktır.

O halde, bu sosyolojinin pozitivist paradigmasının hedeflerini izleyip izlemediği sorusu da sorulabilir. Başka kelimelerle ifade edilirse, Durkheim sosyolojisinin programı, spekülasyona ihtiyaç duymayan bir bilimi yaratabilmiş midir yoksa spekülasyonu da bilim alanına dahil ederek mi – teorik ya da sezgisel, bu sorunu çözmüştür? Bu minvalde metinde öncelikle Durkheim'ın içinden çıktığı felsefi gelenekten ana hatlarıyla bahsedilecek, sonrasında Célestin Bouglé'nin 1924'te Durkheim'ın evvelinden yazdığı yazılardan derlediği *Sociologie et Philosophie* kitabındaki makalelerdeki perspektifi irdelenecektir.

Victor Cousin ve Etkisi

Bu başlık altında Durkheim'ın etkilendiği isimlerden yalnızca biri olan Victor Cousin'den bahsedilecektir. Bu ismin seçilmesinin nedeni, Cousin'in Durkheim'ın içinden çıktığı düşünce ortamını temel karakteristikleriyle vermesidir. Cousin düşüncelerinin Durkheim üzerindeki etkisi başta onun Sens Lisesi (Lycée de Sens) derslerinde görülür. Durkheim Cousin'ci meselelerle hesaplaşarak kendi yolunu inşa girişmiştir.

Victor Cousin ismi bugün için pek popüler olmasa da, 19. yüzyıl Fransa'sında durum aynı değildi. Felsefe ve eğitim teorisi alanında, dönemin en belirleyici ismi olan Cousin; hem Fransız felsefesine yön verecek kadar ciddi bir etki bırakmıştır hem de Fransa'da ana dilde felsefe eğitimini neredeyse bugünkü şekliyle kurumsallaştırmıştır. Onun "eklektik spiritüalizm" olarak adlandırılan felsefesi, dönemin entelektüel ve akademik çevrelerinde karşılığını bulmuştur.

Bu etki Cousin'in ardılları tarafından da sürdürülerek uzun dönem devam etmiştir.

Temmuz Monarşisi'nin resmi filozofu olarak da bilinen Cousin'in, Fransa'da lise sınıflarında ("baccalauréat" sınıfları demek daha doğru olur) okutulmak üzere hazırladığı felsefe kitabı hem Durkheim'ın anlattığı felsefe derslerine hem de bugün de Fransa'daki muadil kitaplara model teşkil etmiştir. Cousin'in bu felsefe dersleri, Fransız yurttaşının teolojiden ayrı bir felsefe formasyonu ile eğitilerek birey olmasını hedeflemektedir.

Cousin'in felsefi yaklaşımı en temelde özgün bir Kant okumasına dayanmaktadır. Cousin, Kant'ın 1. Kritikteki epistemolojik çıkarımlarını eleştirip daha geri plana atarken onun 2. Kritikteki ahlak teorisini öne çıkarmaktadır. Bu tutum aslında dönemin Fransa'sındaki ahlak odaklı düşünüm arayışından kaynaklanmaktadır. Cousin, Kant'ın deneyim alanına dair öncelikle bilgi ve bilginin koşullarını araştırmış olmasını, ahlak alanındaki deneyimin zenginliği yanında eleştirir¹. Cousin'in ahlak eksenli Kant okuması Fransa'daki ilk etkili Kant alımlanmasını (*réception*) teşkil etmiştir. Onun 1842 tarihli *Examen de la métaphysique de Kant* çalışması (*mémoire*) bu konudaki tavrını ortaya koyar.

Cousin'in Kant okumasından da anlaşılacağı gibi, o, filozof metinlerini kendi problematiklerine göre "eleştirerek" ve "seçerek" okumaktadır. Onun "eklektik spiritüalizm" görüşünü en yetkin şekilde *Du Vrai, du Beau et du Bien* (1854)² yapıtı ortaya koyar. Cousin, "psikolojik yöntem" olarak adlandırdığı bir yöntem geliştirir. Ona göre bu yöntem Sokrates tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonra Kartezyen akılcılık tarafından geliştirilmiş ve en son halini Kant'ta bulmuştur. O bu kavramı, bugünkü psikoloji anlamında kullanmaz. Aksine psikoloji ona göre mantık, metafizik ve ahlak alanlarını birleştiren bir temeldir. Psikolojik yöntem Cousin'de bir ikinci anlama da sahiptir: Rasyonel psikolojideki içebakış (*introspection*) anlamında da kullanılır. Bu ikinci anlamıyla psikolojik yöntem, zihnin evrensel ve zorunlu ilkelerini açığa çıkarmayı hedeflemektedir. Bir başka deyişle, Fransız filozof, deneyim alanına dair bilinci sorgulamaya çalışmaktadır. Cousin, Kant'tan farklı olarak, deneyim alanını duyarlılığın biçimleri olan zaman ve mekân üzerinden anlamayı reddeder. Cousin; insanı

¹ Bk. Victor Cousin, *Examen de la métaphysique de Kant*, mémoire lu à l'Académie des Sciences morales et politiques, Lyon : Imprimerie de L. Boitel, 1843, s. 1-51.

² Bk. Victor Cousin, *Du Vrai, du Beau et du Bien*, Paris: Librairie Editeur Didier, 1854

düşüncelerinin, onun cevherlerinin ve eylemlerinin öznesi olarak kabul eder. Dolayısıyla Cousin'in bilinçlilik ya da tam-algı (*aperception*) dediği Kant'ın "Ich denke"sinden farklıdır. Cousin, akıl (Vernunft) ve deneyimi ayırt etmeyi reddeder bunun yerine bunları birlikte düşünmeyi dener. Buradan hareketle Cousin Kant'taki akılsal ve ampirik psikoloji anlayışlarını da reddeder³.

Durkheim'ın, Cousin'in fikirleri etrafında ve ondan koparak şekillenen ilk görüşleri, onu toplumsalın kendisine has bir deneyim alanı olduğu düşüncesi üzerinde odaklanır. Durkheim'ın Cousin hatta bir başka Kantçı olan Maine de Biran'dan hareketle çıkarsadığı bir başka görüş ise toplumsal tasarımların bireysel tasarımlara indirgenemeyeceğidir. Bunun dışında Durkheim, eklektik spiritüalist geleneğin artık öldüğünü düşünmektedir⁴.

Fransız düşünürün, "Sens Lisesi (Lycée de Sens) dersleri"⁵ olarak bilinen felsefe derslerinde de başta Cousin ve Biran olmak üzere etkilendiği çevrenin izlerini görmek mümkündür. Bu çevre ile olan diyalogu Durkheim'ın kendi yolunu inşa etmesine yardım etmiştir. Burada, Durkheim, içebakışçı psikoloji yöntemini kullanarak kendi düşüncesinde bir operasyon gerçekleştirir: Soyut ve tümdengelimci bir psikoloji yerine ampirik bir sosyolojiyi yerleştirmek. Tabii burada şunu da üzerine basarak belirtmek gerekir ki Sens Dersleri'nde hiçbir zaman "sosyoloji" ifadesi geçmemektedir. Ancak Durkheim "*esprit*" yani "zihin/maneviyat" kavramına verdiği önemle daha sonra "*sociologie*" olarak adlandıracağı kavrayışa yaklaşmaktadır. Durkheim'ın gözünde, gerçekçi bir tutumla ele aldığı "*esprit*" ve onun ampirik veçheleri, felsefe için bir temel teşkil etmelidir.

Sosyoloji ve Felsefe

³ Bk. Victor Cousin, *a.g.e.*, s. 431-462.

⁴ Bk. Warren Schmaus, *Rethinking Durkheim and His Tradition*, Cambridge University Press, New York, 2004, s. 57-75. ; Robert Alun Jones, *The Development of Durkheim's Social Realism*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 112-171.

⁵ Bk. DURKHEIM Émile, *Cours de philosophie fait au Lycée de Sens en 1883-1884*, Notes prises en 1883-84 par le philosophe français André Lalande. *Sections A et B*. http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/cours_philo_lycee_sens_1884/cours_philo_lycee_sens.html, 14. Mayıs. 2008'de girildi ; DURKHEIM Émile, *Cours de philosophie fait au Lycée de Sens en 1883-1884*, Notes prises en 1883-84 par le philosophe français André Lalande. *Sections C, D et E*. http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/cours_philo_lycee_sens_1884/cours_philo_lycee_sens.html, 14. Mayıs. 2008'de girildi.

Durkheim'in *Revue de métaphysique et de morale* ve *Bulletin de la Société française de philosophie* dergilerinde yayınlanan "Bireysel tasarımlar ve kolektif tasarımlar" (« Représentations individuelles et représentations collectives »), "Ahlaki olgunun saptanması" (« Détermination du fait moral »), "İtirazlara yanıtlar" (« Réponses aux objections ») ve "Değer yargıları ve gerçeklik yargıları" (« Jugements de valeur et jugements de réalité ») metinlerinden oluşturulan *Sosyoloji ve Felsefe* kitabı, C. Bouglé tarafından yayına hazırlanmıştır. Bu kitabın makaleleri Durkheim'in problematiklerini kavramsallaştırmaları açısından ciddi bir önem arz etmektedirler. Nitekim Bouglé bu makalelerin ortak noktasını şöyle ifade eder:

*"Durkheim'in düşündüğü bu ya da şu sosyolojik sorundan ziyade çoğunlukla filozofları meşgul eden genel sorunlardır. Bu genel sorunlar sosyolojinin felsefeyi ne ölçüde ve hangi yönde yenilediğini göstermektedir"*⁶.

Durkheim'a göre sosyoloji, felsefenin sorunsallarına da yanıtlar arayan bir bilim dalıdır. Her ne kadar bu iki disiplin arasındaki bağlar karmakarışık gibi görünse de aslında birbirleriyle bir akışkanlık ve süreklilik içerisindedirler. Bu saptama da bizi Durkheim'daki "ahlâk" kavramına götürür ki Durkheim'a göre bu iki disiplinin birleştiği temel sorunsal ahlâk üzerinde toplanır. Bouglé'nin belirttiği gibi, Durkheim'ın gerek *Dini Yaşamın Temel Biçimleri*'nde gerekse de *İntihar*'ında görülebileceği gibi öncelikli uğraşını, ahlakiliğin özünü saptamak ve anlamak oluşturur⁷. Durkheim'a göre filozoflar ahlâkı kendilerine göre inşa etmeye çalışırlar. Çeşitli felsefi sistemlerin dışında Durkheim, ahlâkı gerçek bir bilim dalı olarak yeni ve sağlam temeller üzerine oturtmak ister.

"Bireysel Tasarımlar ve Kollektif Tasarımlar" metninde Durkheim sosyolojik düşüncenin evrimini özlü bir biçimde ele alır :

*"[E]piphenomenist⁸ psikolojiden kaçınmanın bir yolu tasarımların, tasarım olarak kalabilmelerini kabullenmektir. Aynı zamanda benzer fikirlerin oluşturduğu fikir birliği de bu tasarımların direncini gösterir (...) Bu tasarımlar esasında kendi kendilerine varlık gösterirler, birbirlerine etki edebilme duyarlılığına sahiptirler, kendilerine has kanunlara uyarlarlar ve sonuç olarak kendi içlerinde yakın ilişkilere dayanan bağımsız birer gerçeklikler."*⁹

⁶ C. Bouglé, « Préface » in E. Durkheim, *Sociologie et Philosophie*, Paris: Libraire Felix Alcan, 1924, s.v.

⁷ Bk. C. Bouglé, *a.g.e.*, s. vi.

⁸ Fizyolojiye aşırı önem veren psikolojik akım.

⁹ Durkheim, *a.g.e.*, s. 33.

Bununla birlikte Durkheim, bireysel düşünce karşısında kolektif tasarımların özelliklerini vurgulayarak, kolektif tasarımlar kavramına sosyolojik bir statü kazandırmıştır. Durkheim kendi teorisini psikolojist yaklaşımın birey odaklılığından kurtararak, toplumsal yaratımlara otonom bir statü atfeder. Böylelikle bireysel tasarımlar toplumsal tasarımlar karşısında daha geri plana itilmiş olur.

Durkheim'a göre, psişik yaşamın görünür kılınması aslında kolektif yaratımların dolayimleri ile mümkündür. Bir başka deyişle birey psişesinin toplumsal olmayan bir açığa çıkması söz konusu değildir. Bu anlamda Durkheim, "psiko-sosyoloji"ye ve sosyo-antropolojinin materyalist metafiziğine karşı, toplumsal-olanın toplumsal olarak ele alınabildiği bir kavrayış önerir¹⁰.

Böylelikle Durkheim toplumsalı kendisine has bir alan olarak tanımlar. O halde, Fransız düşünür, normativite araştırmasını da bu alan üzerinden sürdürecektir. Habermas'ın da vurguladığı gibi Durkheim kolektif alanı, normatif bir görüş birliği olarak değerlendirir¹¹. "Ahlaki olgunun saptanması" adlı konferansı tam olarak bu meseleye ayrılmıştır.

Bu konferans metninde Durkheim, bütün toplulukların kuruluşunda ve tanımında ahlâk alanına atıf yapar. Fransız düşünür, bu meseleyi daha çok Cousin geleneğinde yetişmiş bir akademisyen olarak Kantçı fikirlerle hesaplaşarak tartışır. Esasta şu sorulara yanıt arar: Ahlaki kuralları diğer kurallardan ne ayırır? Ahlaki olgu nasıl saptanabilir?¹²

Durkheim'a göre öznel ve nesnel olarak ayırt edilebilecek ahlak alanında, ahlaki bir olguyu irdelemek için onun ayırt edici özelliklerine bakmak gerekmektedir. Onun açısından yükümlülük (*obligation*) kavramı ahlakın temel kurallarından birini oluşturur. Bu anlamda Kantçı tezlerle akrabalık kurulabilir. Ancak Durkheim yükümlülük kavramının tek başına yetersiz olduğunu düşünür. Ödev ve yükümlülük yanında başka bir kavram daha kullanılmalıdır. Durkheim bunun "istenebilirlik" (*désirabilité*)¹³ olduğunu söyler. Durkheim bu kavramla ödevi bireyin kendisine mal etmesini anlar. Durkheim'ın gözünde ahlak zaten bireylerin kendisinden önce vardır. Aynı zamanda bireylerin içinde ve üstündedir. Ahlak bu haliyle bir toplulukla ilişkinin kurulduğu yerde başlar.

¹⁰ E. Durkheim, *Sociologie et Philosophie*, préface de Célestin Bouglé, Paris: Les Presses Universitaire de France, 1996, s. 47.

¹¹ Bk. Jürgen Habermas, *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev. M. Tüzel, İstanbul: Kılbalcı, 2001, s. 467 – 504.

¹² Bk. E. Durkheim, *Sociologie et philosophie*, Paris: Les Presses Universitaire de France, 1996, s. 50.

¹³ E. Durkheim, *a.g.e.*, s. 50 – 51.

Kısaca Durkheim için ahlak bir yandan toplumsal karakteriyle bireyler üzerinde otorite kurarken öbür yandan bu otoritenin dayattığı ödevler birey tarafından içselleştirilerek yeniden üretilir.

Durkheim'ı ahlakın bu ikili yönünü esas olarak düşünmek gerekir. Durkheim buradan hareketle kutsal-olanla (*le sacré*)¹⁴ ahlak arasında bir ilişki kurar. Kutsal-olan da hem çekince ve korku uyandırır hem de halesi olan bir merkezdir. Büyülü bir çekimi vardır. Kutsal nesneyle olan ilişkide bu çift yönlülüğe dayalı (korku ve saygıdan kaynaklanan) mesafe koyma, çekim ve istekle karşılaşılır. İnsan ilişkilerinde her zaman bu çift çehreyi gözlemlemek mümkündür. Buradan hareketle Durkheim, kutsallık ve ahlsalslık arasındaki ilişkiyi çıkarır: Ahlak dışsal bir otoritenin yaptırımları olmaksızın içsel bir bağlanmanın sonucu olarak beliren bir olgudur.

Dolayısıyla Durkheim açısından :

*"1° Ahlakın nitelendirilmesi hiçbir zaman için bireyin çıkarına ya da bireyin bencil tavrına indirgenemez.[...] 2° Birey bizim için hiçbir zaman kendine bir amaç olamaz [...]; 3° Eğer ahlak varsa bu ahlak biraraya gelmiş bireylerin çoğulluğu için bir amaçtır. Yani toplum için bir ahlak vardır"*¹⁵.

Bireyin insanlığına ulaşması için tek olanak, kişinin toplumdaki yaşantısıdır. Dolayısıyla ahlak ancak bir topluluk varsa var olur, yoksa sadece toplumun düşündüğü gibi kayıtsızlık ve adanmışlık eylemleriyle değil. Zaten toplumsalın incelenmesi açısından bu kavramlar sadece kamusal yaşam çerçevesinde anlamlıdır. Daha genel anlamda, bireylerin kendilerine ve başkalarına olan yükümlülükleri ahlak çerçevesinde düşünülür. Hiç şüphesizdir ki bu etkinlik toplumu bütünüyle kapsar: *"Toplum bireylerin biraraya gelmesiyle ifade edilemez, toplum nevi şahsına münhasır bir öznedir"*¹⁶. Bu yüzden Durkheim şunu gösterir: *"toplum bireylerden farklı ahlaki bir kişidir ve toplum içindeki bireyleri kapsar ve hatta toplum içindeki bireylerin sentezidir"*¹⁷. Böylece Durkheim toplumu, toplumu oluşturan bireylerin üstünde bir gerçeklik alanı olarak düşünür.

Aynı zamanda, toplumun varlığı, normlara olan saygıya ve toplumun gelişim ihtiyacına göre düzenlenen sürekli doğrulamalara bağlıdır. Durkheim şunu

¹⁴ E. Durkheim, *a.g.e.*, s. 51.

¹⁵ E. Durkheim, *Sociologie et philosophie*, Paris : Libraire Felix Alcan, 1924, s.52

¹⁶ Durkheim, *a.g.e.*, s. 73.

¹⁷ Durkheim, *a.g.e.*, s. 77.

Sonuç

Durkheim için sosyoloji hem onun sosyal bilimler sisteminin hem de genel sosyoloji olarak adlandırdığı disiplinin bir parçasıdır. Durkheim genel sosyolojiye bilimler arasında sentez yapma görevini verir. Bu haliyle de onun genel sosyolojisi felsefî bir konum üstlenir. Dolayısıyla Durkheim'ın sosyolojiye attığı bu iki düzlemli yeri fark etmek için sosyoloji ve felsefe arasındaki ilişkiyi kavramak hayati bir öneme sahiptir. Zira Durkheim'ın *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*'ndaki sosyoloji kavrayışı ile onun genel sosyoloji kavrayışı arasında bir gerilim söz konusudur. Genel sosyolojisi kesinlikle felsefenin görevlerini üstlenmektedir. Bu da onun düşüncesinde sosyolojiye attığı betimsel olma ve normatif-olmama iddiasındakinden daha farklı kavrayışı daha olduğunu göstermektedir.

Durkheim böylelikle felsefeyi ve felsefecileri eleştirirken tıpkı her filozof gibi, kendisine has bir felsefî kavrayış – eklektik de olsa , geliştirmiştir. Bu anlamda Durkheimcı sosyoloji, toplumsalın felsefesi olarak değerlendirilebilir. Ancak Durkheim'da toplumsalın felsefesinin statüsü kısmen belirsizdir. Bu belirsizlik şu şekilde açıklanabilir: Durkheim'ın projesinin sosyolojiye tahsis ettiği toplumsal şeyleri betimleme iddiası (yani normatif düşünceyi dışarıda bırakarak bilim olarak tahsis etme iddiası) onun düşüncesinin bütününe kapsamamaktadır. Bu bir çelişki midir? Hayır, kesinlikle ama bu sosyolojinin felsefeden ayrı müstakil bir bilim olarak tesis edilmiş olduğu fikrini fiilen muallâkta bırakmaktadır.

Sosyoloji müstakil olarak varsa, felsefi olarak kurulduğu ve temellendirildiği için vardır. Durkheim'ın felsefi problematikleri bağlamında, “toplumsal” (*le social*), bir bilimin nesnesi olarak algılanmıştır. Durkheim, büyük felsefi sorunları kendi tarzında ele almayı denemiştir. Klasik felsefi gelenekle olan kopuşu onun bu gelenekle diyalogu sayesinde mümkün olabilmıştır. Ancak bu kopuştaki süreklilik sayesinde, Durkheim sosyolojiden felsefeye yeni ve “özgün” “malzemeler” sunabilmesini ummaktadır. Fransız düşünürün, felsefenin spekülâtif ve pratik alanları arasındaki karşılıklı ilişkiyi tesis etme çabası açısından sosyolojisi merkezi bir konumda durmaktadır. Başka bir deyişle Durkheim'ın felsefe algısı spekülâtif alandan pratik alana doğru dikey bir inişi içermemektedir aksine ikisinin karşılıklı ilgi ve etkileşimini konu edinmektedir.

Durkheim'in toplumsalı normatif bir alanla yani ahlaksallık ile iç içe geçmiş bir şekilde değerlendirmesini, onun bu felsefe algısından hareketle anlamak gerekir. Onun sosyolojik düşüncesi, felsefi düşünümü pratikten ve somut temellerden hareketle kurmayı önerir. Bu yüzden Durkheim'in kısmi kopuşu, belirli bir felsefe türünden kopuştur. Bu kendi düşüncesinin felsefeden koptuğunu göstermez. Koptuğu felsefe ile girdiği diyalogu sayesinde yeni bir düşünce geliştirir. Durkheim'ı bir tür bilinç felsefesi geleneği içerisinde ele almak mümkündür. Bu hususta onun Kartezyen ve Kantçı bir problematik olan "tasarım" kavramına tekrar dikkat çekilebilir.

Son kertede Durkheim'in betimsel olma iddiasındaki sosyolojisinin normatif özelliğini yitirmediğini aksine normativite ile betimsellik arasında sürekli bir ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Durkheim olması-gereken (normativite) ile olan arasındaki ilişkinin sürekliliğini tesis ederken aynı zamanda bu ikisini kesin olarak ayırmaktadır. Kendi düşüncesinin sınırları içinde, ancak bu ayırım sayesinde sosyolojiden müstakil bir bilim olarak bahsedebilmektedir: Evet, sosyoloji normatif-olandan ayrılmaktadır – en azından Durkheim'in kendi iddiası budur, ama onunla ilişkisini tamamen keserek değil. Bu işin tartışmalı tarafı Durkheim'daki sosyolojik yöntemin normativite ile ilişkisi bağlamında ne kadar betimsel kalabileceğidir.

Sonuç olarak, Durkheim'in gözünde toplum teorisi gerçekçi ve betimsel olmalıdır. Ancak toplumsal gerçeklik normatif zorunluluklar içeren ve bunlarla yeniden üretilen bir alandır. O halde toplumsal teori normativiteyi kendi inceleme konusuna dâhil etmelidir. Aynı zamanda teorik normatif sorunlar yumağı da gerçekliğin ele alınmasından uzak kalmaz. Bu yüzden bir şekilde felsefi sorunlardan kopuk salt deneysel betimlemeye dayalı bir toplum bilimi kendi varlık alanını es geçmiş olacaktır. Durkheim'da felsefe ve sosyoloji ilişkisinden çıkarılabilecek derslerden biri budur. O halde Durkheim'dan hareketle esas tartışılması gereken ise toplumsal teori açısından normativite ve betimsellik ilişkisinin güncel olarak nasıl tesis edileceğidir; yoksa normativitenin tamamen deneysel betimleme tarafından nasıl ikame edileceği değil.